

נג ע"א

[א] גמ' הא דליכא אדם חשוב ואב"א הא והא דאיכא - גירסת ר"ח דליכא.

אור אליהו

[א] בגמ': "תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין עליו. לא קשיא הא דאיכא אדם חשוב, הא דליכא אדם חשוב. ואי בעית אימא **הא והא דאיכא אדם חשוב**, ולא קשיא, הא דאיכא חזנא, הא דליכא חזנא. ואי בעית אימא **הא והא דאיכא חזנא**, ולא קשיא, הא דאיכא סהרא, והא דליכא סהרא". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ' ²¹⁰.

ולפי גירסא זו, פירוש התירוצי הראשון הוא, שכשיש אדם חשוב בבית הכנסת אין מברכים על האור, שכן אז הודלק הנר לכבודו, וכשאין אדם חשוב מברכים, שכן על כרחך שאז הודלק על מנת להאיר ²¹¹. ופירוש התירוצי השני בגמ' הוא, שכאשר יש שמש בבית הכנסת, אף על פי שיש שם גם אדם חשוב,

רק עד ברכת הארץ, ובברכת הארץ מוזגו במים ²⁰⁵.

ולא כגירסא שלפנינו בגמ': "עיטור - רב יהודה מעטרהו בתלמידים, רב חסדא מעטר ליה בנטלי. אמר רבי חנן ²⁰⁶ ובחי, אמר רב ששת ובברכת הארץ". ולפי גירסא זו דברי רבי חנן ורב ששת הם המשך לדברי רב חסדא ²⁰⁷, שאמר "מעטר ליה בנטלי", דהיינו שהיה נותן כוסות של יין מסביב לכוס המברך. ועל זה הוסיף רבי חנן שהיין שבכוסות העיטור שמסביב צריך להיות חי, ורב ששת הוסיף, שצריך בברכת הארץ לשפוך מעט יין מכוסות העיטור לתוך כוס המברך ²⁰⁸, או שכוונת רב ששת לומר, שאת אותו עיטור בתלמידים או בכוסות צריך לעשות בברכת הארץ ²⁰⁹.

גירסת רבינו רב ששת דיבר על הדין של "חי", ואילו לגירסא שלפנינו הוא דיבר על הדין של "עיטור".

208. כך כתב הב"ח (קפג, ד) בהסבר שיטת רש"י: "ונראה דרצונו לומר, **שהיה שופך מכוסות הרבה לתוך כוס של ברכה** כשהיה מגיע לברכת הארץ וזהו עיטור שלו". וכן כתבו רבינו חננאל (ד"ה עיטור) והערות (ערך עשר).

209. כך פירש הצ"ח לפי גירסא זו: "ולענ"ד על דאמר שם דרב חסדא מעטר ליה בנטלי, קאמר רבי חנן שבאותן הכוסות יהיה יין, ורב ששת אומר שבברכת הארץ אז יעטרהו בנטלי או בתלמידים לרב יהודה". וכן כתב הב"ח (שם). ולפי זה רב ששת לא דיבר רק לפי רב חסדא, אלא באופן כללי על דין עיטור (אבל לב"ח משמע שרב ששת דיבר רק לפי רב חסדא).

210. וכן גרס רש"י כמבואר בדבריו עיין בהערות הבאות.

211. וכן מבואר ברש"י: "אור של בית הכנסת -

בדמשק אליעזר) מבואר שכוונת תוס' שמוזג את היין רק בברכת הארץ, וכן כתב הגרש"ז אויירבך זצ"ל בהסבר דברי תוס' (קובץ בית יצחק הלוי ב' עמ' כב): "תוס' ד"ה ומודים חכמים לרבי אליעזר - וי"ל דבענין שיתנו חי לתוך הכוס ואחר כך ימוזגו. ואחר כך בברכת המזון הוא בברכת הארץ, כמבואר לקמן (נא ע"א), ובשאר כוסות מיד לאחר שנתן בכוס".

205. כתב השו"ע (קפג, ב): "יתן היין לתוכו חי, עד שמגיע לברכת הארץ, ואז מוזגו להודיע שבח הארץ". וכתב שם רבינו בביאורו: "יתן כו' - שם אמר רב חנן ובחי, אמר רב ששת כו' **וטעות סופר הוא**, וצריך לומר כמו שכתוב ברי"ף 'חי', אמר רב ששת עד ברכת הארץ. ותירץ בזה מה שכתוב שם נ' ב' מודים כו' וכמו שכתוב תוס' ד"ה מודים כו' וי"ל כו'".

206. אמנם לגירסת רבינו לא הוזכרו כאן דברי רבי חנן כלל.

207. וממילא חילוק נוסף בין הגירסאות, שלפי

ע"ב

[א] גמ' בסוף הפרק ה' אלהיכם - תא"מ.

אור אליהו

שכשיש אדם חשוב מברכים, שאז הודלק הנר על מנת להאיר לו, וכשאין אדם חשוב אין מברכים, שכן אז הודלק רק לכבוד בית הכנסת. ופירוש התירוצ' השני, שכשאין אדם חשוב אבל יש שמש - מברכים, שכן אז הודלק על מנת להאיר לשמש בזמן אכילתו, וכשאין שמש אין מברכים, שאז הודלק רק לכבוד בית הכנסת. ופירוש התירוצ' השלישי, שאם יש ירח שמאיר באופן שהשמש יכול לאכול לאורו אין מברכים, שאז נמצא שהודלק רק לכבוד בית הכנסת, ואם אין ירח מברכים, שאז נמצא שהנר הודלק להאיר לשמש באכילתו²¹⁵.

[א] בגמ' בסוף הפרק: "דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא, והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדשים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן, אני ה' אלהיכם - זו ברכה". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ' ²¹⁶. הנה בפשטות כל הדרשות הנ"ל הם על הפס'

שהדליקו את הנר לכבודו, מכל מקום אפשר לברך על נר זה, שכן הוא נעשה גם כדי להאיר לשמש באכילתו בבית הכנסת²¹². וכשאין שמש ויש אדם חשוב אין מברכים, שכן אז נמצא שהודלק רק לכבוד האדם החשוב. ופירוש התירוצ' השלישי הוא, שגם כאשר יש שמש, אם יש ירח, שמאיר באופן שהשמש יכול לאכול לאורו, אין מברכים על הנר, שכן אז נמצא שהודלק רק לכבוד האדם החשוב²¹³.

אמנם כתב רבינו בגליון הש"ס שלו שגירסת רבינו חננאל היא: "תני חדא אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין עליו. לא קשיא, הא דאיכא אדם חשוב, הא דליכא אדם חשוב. ואי בעית אימא הא והא דליכא אדם חשוב, ולא קשיא, הא דאיכא חזנא, הא דליכא חזנא. ואי בעית אימא הא והא דאיכא חזנא, ולא קשיא, הא דאיכא סהרא, והא דליכא סהרא". ולגירסא זו פירוש התירוצ' הראשון הוא להיפך²¹⁴,

מבואר שבזה תלוי אם גורסים "דאיכא" או "דליכא": "פירש"י כשיש אדם חשוב אז עשוי לכבוד ולא להאיר. ויש מפרשים איפכא, דאדם חשוב עשוי להאיר ואי ליכא אדם חשוב לכבוד בית הכנסת הדליקו, וגרסין הא והא דליכא אדם חשוב". וכן כתב המהרש"א על מה שהביאו תוס' את דעת רבינו חננאל: "לפי זה גרסין ואיבעית אימא הא והא דליכא אדם חשוב, וכן הוא ברא"ש".

²¹⁵. והשו"ע (רחצ, יא) הביא את שני הפירושים להלכה: "נר בית הכנסת, אם יש שם אדם חשוב מברכין עליו. ואם לאו, אין מברכין עליו. ויש אומרים בהיפך".

²¹⁶. וכן הוא בילקוט שמעוני (שמיני רמז תקמז),

בדאיכא אדם חשוב לכבודו הדליקוה ולא שצריך לאור, אלא לכבוד בעלמא, ואין מברכין עליו. ליכא אדם חשוב - להאיר להם הדליקוה, ומברכין".

²¹². וכן משמע ברש"י: "הא והא דאיכא אדם חשוב - ואי איכא חזנא, שמש שאוכל בבית הכנסת, אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה, ומברכין".

²¹³. וכן כתב רש"י: "הא והא דאיכא חזנא - ואיכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה - אין מברכין על הנר, שלא להאיר הדליקוה אלא לכבוד אדם חשוב".

²¹⁴. כך מבואר בתוס' (ד"ה הא): "ורבינו חננאל פירש איפכא, באדם חשוב לאורה, ובדליכא אדם חשוב עשוי לכבוד בית הכנסת" וברא"ש (ח, ג)

נד ע"א

[א] גמ' אניסא דיחיד איהו ובריה ובר בריה - גירסת הגאונים והרי"ף.

אור אליהו

ואולי משום כך בש"ס של רבינו היו **תיבות אלו** של "ה' אלהיכם" **מחוקות**, וכך צריך לומר "אני - זו ברכה"²¹⁹. והיינו שהדרשה היא רק מתיבת "אני"²²⁰ הכתובה לאחור תיבת "קדוש", ונמצא לפי גירסא זו שאכן רב יהודה בשם רב דורש את הפס' כסדרו.

[א] בגמ': "אניסא דרבים מברכינן אניסא דיחיד לא מברכינן כו' אמרי אניסא

שבפרשת שמיני (ויקרא יא, מד): "כי אני ה' אלהיכם, והתקדשתם והייתם קדושים, כי קדוש אני. ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ"²¹⁷. ולפי זה קשה על גירסא זו, שנמצא שדורש רב יהודה בשם רב את הפס' שלא כסדרו, שכן "אני ה' אלהיכם" כתוב בתחילת הפס', וכשדורשו, דורשו רק לבסוף "אני ה' אלהיכם - זו ברכה"²¹⁸.

(תחילת הפתיחה להלכות נטילת ידיים) מבואר שהדרשה היא לא מהפס' הנ"ל שפרשת **שמיני**, אלא מהפס' שבפרשת **קדושים** (ויקרא כ, ז): "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם". וז"ל: "דע, דבברכות נ"ג ב' אסמכינהו אקרא נטילת ידיים לחולין, והתקדשתם - מים ראשונים, והייתם קדושים - מים אחרונים, **אני ה' - זו ברכה**". ולפי זה באמת נדרש הפס' כסדרו. אלא שלכאורה קשה, שבגמ' הביאו דרשה נוספת "כי קדוש - זה שמן", ודרשה זו אי אפשר לדרוש מהפס' הנ"ל, שכן אין בו תיבות אלו וצ"ע. ג. בתורה אור ציין שהדרשות הראשונות ("והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדושים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן") הם מהפס' בפרשת **שמיני** (יא, מד), ואילו הדרשה האחרונה ("אני ה' - זו ברכה") היא מפרשת **קדושים** (כ, ז). וכן כתב המהרש"א. ועיין בספר מטל השמים (שמיני עמ' רמ') מה שכתב לבאר את הגירסא שלפנינו.

219. וכן כתוב באדרת אליהו (יא, מד), וכן כתוב באמרי נועם והוסיף: "וכן הדעת נוטה, דהכא שייך לאתויי האי קרא דפרשת שמיני, דמיירי שם מענייני **אכילה**, ולא מקרא דפרשת קדושים דמיירי מענייני **צריזות**". וכן נראה שגרס בחמדת ימים (של מהר"ש שבזי פרשת קדושים).

220. עיין שערי אורה (שער א') שבין "אני" ובין "ברכה" תלויים במידת המלכות. ולפי זה מובנת דרשת הגמ' לגירסא זו: "אני - זו ברכה".

בה"ג (סימן א הלכות ברכות ו עמ' עה), רי"ף (מ ע"ב), רבינו בחיי (ויקרא יא, מד), שו"ת הרשב"א (א, תקז), ספר המנהיג (הלכות סעודה עמ' ריד), שבלי הלקט (סדר ברכות קלא) ועוד.

217. עיין הערה 218. וכן מבואר בזה"ק (ג' רעיא מהימנא רמו ע"א): "הדא הוא דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים, והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדושים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן ערב, **אני יי' - זו ברכה**" (ונראה שיש ט"ס במה שהשתרבה תיבת "יי'" אחרי תיבת "אני", שכן בפס' [ויקרא יא, מד] שבו מופיעים הביטויים "והתקדשתם", "והייתם קדושים" ו"כי קדוש" לא מופיע תיבת "יי'" כלל. ואולי הטעות נוצרה ממה שכתוב בפס' שאחריו: "והייתם קדושים, כי קדוש אני יי'"). וכן הוא בסידור רש"י (סז) ושם תיבת "ה'" היא בתוך סוגריים עגולים.

218. ונראה שהמפרשים הרגישו בקושיא זו ונאמרו בזה כמה דרכים: א. בשפתי חכמים כתב, שאכן הדרשה היא מ"אני ה' אלהיכם" שבפס' זה שפרשת שמיני (יא, מד), ומה שנקט "אני ה' אלהיכם - זו ברכה" רק בסוף הדרשה, משום שרצה לנקוט כסדר המעשה: מים ראשונים, מים אחרונים, שמן וברכת המזון. ועיין גם במעדני מלך (ח, ו אות ב) מה שכתב לבאר מדוע לא דרש כסדר הפס'. [ועיין רבינו יונה (מ ע"ב) שכתב: "אני ה' אלהיכם זו ברכה. כלומר זו ברכה שמברכינן על מים ראשונים". ולפי זה כל שכן שהיה צריך לנקוט דרשה זו בהתחלה]. ב. ובפמ"ג